

ЖЫВЫЯ СВЕДЧАННІ

Малалетнія вязні нацызму стварылі серыю кніг, дзе расказалі пра сваё апаленае вайной дзяцінства

Каля сотні былых вязняў гэта, канцэнтрацыйных лагераў і прымусовых рабочых прынялі ўдзел у форуме былых вязняў нацызму. Падчас сустрэчы, якая адбылася ў храме-помніку Усіх Святых, была прэзентавана серыя кніг «Жывыя сведчанні Беларусі».

На працягу некалькіх гадоў удзельнікі і сведкі падзей Вялікай Айчыннай вайны дзяліліся сваімі ўспамінамі, якія ў выніку выдадзены ў дзевяці кнігах. Першая — «Вайна і ўкрадзеныя гады» — утрымлівае каля 70 успамінаў, дакументаў, фотаздымкаў. Яе аўтарамі ў асноўным сталі былыя прымусовыя рабочыя ў Германіі, а сёння — жыхары Савецкага раёна сталіцы.

Эстафету падхапілі іншыя раёны Мінска. У падрыхтоўцы кніг вязням нацызму дапамагалі адміністрацыі

раёнаў, раённыя арганізацыі былых малалетніх вязняў фашызму, Гістарычная майстэрня імя Леаніда Левіна, школьнікі і настаўнікі.

Своеасаблівы летапіс Вялікай Айчыннай вайны, заснаваны на ўспамінах удзельнікаў і ахвяр тых жудасных падзей, стварылі і ў 25-й мінскай

гімназіі. Пад кіраўніцтвам настаўніцы беларускай мовы і літаратуры, кіраўніка народнага гісторыка-краязнаўчага музея «Невычэрпная крыніца гісторыі» Аліны Пахвалёнай навучэнцы ладзяць экскурсіі па мемарыяльным комплексе «Трасцянец». Акрамя таго, яны адкрылі новыя факты

з гісторыі лагера смерці, адшукалі біяграфіі некаторых трасцянецкіх ахвяр.

Праект «Жывыя сведчанні Беларусі» атрымаў такі розгалас у грамадстве, што некаторыя кнігі нават былі перавыдадзены і дапоўнены. Напрыклад, успаміны былых вязняў канцлагера «Асвенцым» апублікаваны ўжо тройчы. Кіраўнік Беларускага рэспубліканскага грамадскага аб'яднання былых малалетніх вязняў фашызму Аляксандра Барысава, якая мае непасрэднае дачыненне да выдання кнігі, пра Асвенцым ведае не па чутках. Аляксандра Васільеўна — вязень трох лагераў. З Асвенцыма, або Аўшвіца, як называлі самы масавы канцэнтрацыйны лагер палякі (тут было знішчана каля 1,4 мільёна чалавек), яе знясіленую і паўсляпую, у студзені 1945-га вызвалілі салдаты Чырвонай Арміі.

— У гады Другой сусветнай вайны існавала каля 40 тысяч месцаў масавага знішчэння людзей, — расказаў дырэктар Гістарычнай майстэрні імя Леаніда Левіна, дацэнт гістарычнага факультэта БДУ Кузьма Козак. — Толькі на тэрыторыі Беларусі падчас акупацыі нацысты стварылі 260 такіх месцаў. З іх 140 — гэта. А колькі беларусаў утрымлівалася ў канцэнтрацыйных лагерах Еўропы!

Ужо сабраны ўспаміны нашых землякоў, якім цудам удалося выжыць у такіх «фабрыках смерці», як Дахау, Бухенвальд, Равенсбрук, Майданэк, Сабібор, Заксенхаўзен. Неўзабаве і яны выйдучы у серыі «Жывыя сведчанні Беларусі», а гэта значыць, што моладзь яшчэ больш даведаецца пра выпрабаванні, якія некалькі дзесяцігоддзяў таму вытрымалі іх продкі.

Вераніка КАНЮТА.
kanyuta@vziazda.by

■ Крокі да Шагала

Дом мастака...

Сёлета мы будзем адзначаць 130-годдзе з дня нараджэння Марка Шагала. Ён з'явіўся на свет 7 ліпеня 1887 года (па новым стылі). «Звязда» распачынае серыю публікацый, прысвечаных юбілею Майстра.

У Віцебскім абласным краязнаўчым музеі з'явіліся копіі ўнікальных фота, якія захоўваюцца ў Нацыянальным упраўленні архіваў і дакументацыі ЗША. Фотаздымкі, зробленыя ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны з нямецкага самалёта, даюць уяўленне, паміж іншым, і пра тое, як выглядаў дом сям'і Шагала.

Дар Беларусі з-за акіяна

Здымкі — падарунак за межных меэнатаў.

— Музей вельмі ўдзячны Віталю Гарадзецкаму з Лос-Анжэлеса (ЗША). Пяць сканаваных фотаздымкаў вельмі высокай якасці. Самастойна нашай музейнай установе было б у разы складаней атрымаць здымкі. Напэўна, давялося б прасіць дапамогі ў дыпламатаў. А потым — вырашаць за акіянам шматлікія бюракратычныя, фінансавыя і тэхнічныя нюансы, — расказвае намеснік дырэктара па навуковай рабоце Віцебскага абласнога краязнаўчага музея Валерыя ШЫШАНАЎ.

Спадар Гарадзецкі — актыўны ўдзельнік «шагалаўскай» ініцыятыўнай групы. Яна яднае прыхільнікаў творчасці вядомага мастака — жыхароў былога СССР, якія эмігрыравалі ў ЗША.

— Група мае назву «Шагал 2012» (лічба сімвалізуе год, калі святкавалася 125-я гадавіна з дня нараджэння Майстра). Энтузіясты актыўна ўдзельнічалі ва ўстаноўцы

мемарыяльнай дошкі, прысвечанай вядомаму мастаку, на доме, у якім ён жыў з 1915 па 1918 год у Пецяжбургу (да вяртання ў Віцебск), — працягвае музейны работнік. — Бацькі гэтых людзей нарадзіліся ў Віцебску, Гомелі, Рагачове і Жлобіне. Вось дзеці і падтрымліваюць сувязі з віцебскай інтэлігенцыяй, дораць цікавыя экспанаты. І мы ім вельмі ўдзячныя за дапамогу.

Яшчэ не разбураны горад

Суразмоўца падкрэслівае: здымкі каштоўныя тым, што на іх можна ўбачыць Віцебск з вышыні птушынага палёту ў першыя дні вайны. Горад яшчэ не быў разбураны падчас бамбардзіровак. На фота, зробленых з самалёта нямецкай паветранай разведкі, можна ўбачыць «контур» кварталаў, дамоў. На жаль, многія з іх не захаваліся да нашых дзён.

Здымкі, зразумела, можна будзе выкарыстоўваць і пры планіроўцы забудовы «Шагалаўскага квартала».

Размова ідзе пра турыстычны комплекс (з кавярнямі, гатэлямі, дамамі рамеснікаў) каля дома-музея Марка Шагала — на вуліцы Пакроўскай. Асабліва сць квартал у тым, што ён будзе адпавядаць «шагалаўскаму часу» — стане прыкладна такім, як ён выглядаў у дарэвалюцыйныя гады.

Здымкі часоў пачатку вайны стануць падказкай для праекціроўшчыкаў, архітэктараў, гісторыкаў, якія будуць працаваць над незвычайным горадабудаўнічым праектам. Асабліваю цікавасць уяўляе адзін здымак. На ім можна разгледзець участак, які належаў сям'і Марка Шагала, з забудовай, што захавалася да акупацыі горада.

Усё больш падарункаў

«Звязда» ўжо пісала пра аналагічны падарунак з Германіі.

— Навіна тады выклікала вялікі грамадскі рэзананс. Марына Сайлер, наша зямлячка, якая працяглы час жыве ў Германіі, спрыяла набыццю 7 фота. Але іх зрабілі 24 ліпеня

Вачыма нямецкай разведкі

1941 года, калі горад ужо быў заняты фашыстамі і значна разбураны. На здымках: тэатр, праваслаўныя, каталіцкія храмы і сінагогі, цырк... Дарэчы, цырк знаходзіўся на сучаснай вуліцы Леніна. У тым месцы цяпер жылы дом, на 1-м паверсе яго некалькі кавярняў, турыстычная фірма, — удакладняе Валерыя Шышанаў.

На жаль, у музея не так шмат грошай, каб набыць, напрыклад, на інтэрнэт-аукцыёнах здымкі перыяду Другой сусветнай вайны. Звычайна яны застаюцца ў прыватных калекцыях. І няма магчымасці зрабіць хаця б копіі.

Цяпер, сведчаць захавальнікі каштоўнасцяў, уваходзіць у моду дарыць музеям рарытэты. Сярод апошніх ахвяраванняў прадметы дамашняга быту даваеннага часу, фота, зробленыя ў 1920—1930-я гады. Часам цяжка нават усталяваць, хто на здымках, але яны даюць уяўленне пра «дух мінулага». Пра адзенне, упрыгожванні, якія насілі 80—90 гадоў таму.

Аляксандр ПУКШАНСКІ.
pukshanski@vziazda.by

Фрагмент здымка. Белым квадратам выдзелены ўчастак сям'і М. Шагала.

НОВЫЯ ХРАМЫ ВІЦЕБШЧЫНЫ

На ўскраіне сталіцы міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску», а таксама ў яе цэнтры пабудуюць касцёлы. І ў Паставах — таксама.

Як паведаміў «Звяздзе» іерарх католікаў Прыдзвіння, біскуп Віцебскі Алег Буткевіч, касцёл узведзучы ў адным з мікрараёнаў, якія вядомыя пад агульнай назвай «Білева». Менавіта там у апошнія гады будуць шмат жылля. На жаль, у «Білеве» даўгабудам стаў новы запарк — у перспектыве самы буйны ў краіне. Але, як заверыў біскуп, калі ўжо пачнуць будаваць касцёл, гэта зойме параўнальна не шмат часу, бо фінансаванне будзе свечасовым.

Адказваючы на пытанні «Звязды», біскуп пацвердзіў, што ёсць намер аднавіць касцёл у гістарычным цэнтры — насупраць сімвала горада — ратушы. Пра адпаведныя планы «Звязда» паведамляла. Цяпер віцебскія вернікі чакаюць дазволу ад кіраўніцтва краіны. І

ўжо распрацоўваецца праект. З нуля адноўяць прыгожы храм у гонар Святога Антонія. Ён быў пабудаваны ў XVIII стагоддзі, разбураны — у 1960-я гады. На яго месцы сёння можна ўбачыць фантан, які сімвалізуе тры ракі: Заходнюю Дзвіну, Лучосу і Віцьбу. У гонар апошняй горад атрымаў назву.

Будзе і яшчэ адзін касцёл у Віцебску: адноўяць каплічку, пабудаваную ў пазамінулым стагоддзі. Яна часткова захавалася. Знаходзіцца ў віцебскім батанічным садзе. Юрыдычна гэта тэрыторыя замацавана за Віцебскім дзяржаўным універсітэтам імя П.М. Машэрава. У ВНУ былі планы знесці будынак, які не выкарыстоўваўся. Але была задаволена просьба каталіцкай епархіі: перадаць ёй правы на эксплуатацыю.

У райцэнтры Паставы новы касцёл плануецца будаваць у найбліжэйшы час. Максимум, паводле слоў біскупа, на гэта спатрэбіцца 2—4 гады.

Аляксандр ПУКШАНСКІ.
pukshanski@vziazda.by

ПАД ЗОРКАЙ УЛАДЗІМІРА МУЛЯВІНА

Мінулы год быў знакавым, юбілейным для беларускай эстрады і ўвогуле для беларускай культуры: у 2016-м — 75 гадоў з дня нараджэння народнага артыста СССР, заснавальніка ансамбля «Песняры» Уладзіміра Мулявіна.

І ў самым канцы мінулага года з'явілася проста ўнікальная кніга — зборнік нарысаў, дыялогаў, партрэтаў, эсэ і артыкулаў Вольгі Брылон і Марыны Мулявінай «Уладзімір Мулявін і Лідзія Кармальская. Навыказанае...: даследаванні, успаміны, публіцыстыка». Выдавецтва «Альтіора Форте» ўзбагаціла выданне велізарнай колькасцю фотаздымкаў, большасць якіх шырокаму колу прыхільнікаў таленту спевака, музыканта, кампазітара былі проста незнаёмыя дагэтуль. Аўтары з дапамогай самых розных сярэбоў (і пры шырокім выкарыстанні дакументаў) вядучы расповед пра Уладзіміра Мулявіна: пра самыя юныя яго гады, першыя гады жыцця і творчасці ў Беларусі.

Лідзія Кармальская — першая жонка легендарнага «песняра». У многім фарміраваннем свайго таленту Уладзімір Георгіевіч абавязаны менавіта гэтаму чалавеку, маці яго дваіх дзяцей. Марына Мулявіна так напісала ў кароткім уступным слове да кнігі: «...Я зразумела, што не маю права хаваць у сабе гісторыю кахання маіх бацькоў. Яна, гэтая гісторыя, назаўсёды засталася ў маёй памяці як прыклад чыстых і светлых рамантычных адносін паміж мужчынам і жанчынай. І я павінна расказаць пра гэта сваім дзецям і ўнукам». Але так атрымалася, што апавяданне вылілася далёка за межы асабістага светабачання, асабістых ацэнак. Мо так здарылася яшчэ і таму, што аўтары — М. Мулявіна і В. Брылон — часта даюць слова самым розным знаёмым, сябрам, калегам Уладзіміра Георгіевіча. Цэлы калейдаскоп яркіх асоб праходзіць перад чытачом: заслужаны артыст Беларусі

Аляксандр Яравы, народны артыст Расіі кампазітар Ігар Раеўскі, заслужаны артыст Беларусі Уладзіслаў Місевич... У кнізе прыведзена перапіска Уладзіміра Мулявіна і Лідзіі Кармальскай, якая ўспрымаецца як асобны сапраўдны раман.

Кнігу нельга чытаць без хвалання. Кожная яе старонка — сведчанне таго, як рос, фарміраваўся талент, колькі было розных перашкод на шляху да стварэння ансамбля «Песняры». Шчырыя інтанацыі, адкрытасць, здольнасць і аўтараў, і іх суразмоўцаў прыўзняцца над часам, адкрыта падзяліцца сваімі думкамі робяць выданне найлепшым сярод усіх спроб напісаць калектыўны партрэт легендарнага «песняра».

Сяргей ШЫЧКО.